

**МОДЕЛЮВАННЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІ Є. КУЗНЕЦОВОЇ
«СПИТАЙТЕ МІЄЧКУ»: ХУДОЖНІ СТРАТЕГІЇ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПІДХОДИ****MODELING OF FEMALE IMAGES IN THE NOVEL E. KUZNETSOVA'S
“ASK MIЄCHKA”: ARTISTIC STRATEGIES AND INTERPRETATIVE APPROACHES****Доброскок С.О.,***orcid.org/0000-0001-8945-986X**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української літератури
Запорізького національного університету***Паршина О.В.,***магістр філологічного факультету**Запорізького національного університету*

Стаття присвячена аналізу особливостей моделювання жіночих образів у романі Євгенії Кузнецової «Спитайте Мієчку». Дослідження ґрунтується на вивченні художніх стратегій, використаних авторкою для створення персонажів, а також на визначенні ключових інтерпретаційних підходів до аналізу їхніх внутрішніх трансформацій і взаємодії з соціокультурним контекстом. У роботі реалізовано поєднання як загальнонаукових методів дослідження (аналіз, визначення, інтерпретація, опис, синтез), так і суто літературознавчих (історико-літературний, порівняльно-типологічний, біографічний, психоаналітичний). Особливу увагу приділено ґендерним аспектам, що впливають на формування характерів героїнь. Роман розглядається як важливий зразок сучасної української жіночої прози, який відображає актуальні проблеми самоідентифікації, сімейних взаємин і соціального самовизначення. Символіка (архетипна, номінативна), різноманітна зображально-виражальна гама, динамічні пейзажні та портретні замальовки, психологізм викладу є дієвими засобами характеротворення, відтворюють реалістичність письма та засвідчують оригінальний стиль Є. Кузнецової. У ході написання роботи виконано такі завдання: осмислено теоретико-методологічні аспекти проблеми художнього моделювання образів; визначено форманти творчості Є. Кузнецової; проаналізовано принципи та засоби художнього характеротворення, виділено риси індивідуального стилю письменниці; узагальнено суть дослідження. Наукова новизна розвідки полягає в з'ясуванні особливостей художньо-психологічного зображення жіночих характерів у романі Є. Кузнецової «Спитайте Мієчку». Робота значно доповнить уявлення про творчу манеру письменниці, механізми дії форм і принципів характеротворення. Сфера застосування роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані в подальшій розробці літературознавчих проблем із обраної теми, при читанні спецкурсів і спецсеминарів з історії української літератури ХХІ століття, при написанні курсових робіт, а також у факультативних курсах із історії української літератури в школах.

Ключові слова: образ, характеротворення, когерентність, моделювання, стратегія, інтерпретація, жіночий часопростір.

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of modelling female characters in the novel «Ask Miyechka» by Yevheniia Kuznetsova. The research is based on the study of artistic strategies used by the author to create characters, as well as on the identification of key interpretive approaches to the analysis of their internal transformations and interaction with the socio-cultural context. The work combines both general scientific research methods (analysis, definition, interpretation, description, synthesis) and purely literary ones (historical and literary, comparative and typological, biographical, psychoanalytic). Special attention is paid to gender aspects that influence the formation of the characters of the heroines. The novel is seen as an important example of contemporary Ukrainian women's prose that reflects the current problems of self-identification, family relationships and social self-determination. Symbolism (archetypal, nominative), a diverse pictorial and expressive range, dynamic landscape and portrait sketches, psychological presentation are effective means of characterisation, reproduce the realism of writing and testify to the original style of E. Kuznetsova. In the course of writing the paper, the following tasks were accomplished: theoretical and methodological aspects of the problem of artistic modelling of images were comprehended; the formants of E. Kuznetsova's work were determined; the principles and means of artistic characterisation were analysed; the features of the writer's individual style were highlighted; the essence of the study was summarised. The scientific novelty of the research is to clarify the peculiarities of the artistic and psychological portrayal of female characters in the novel «Ask Miyechka» by E. Kuznetsova. The work will significantly complement the understanding of the writer's creative style, mechanisms of action of forms and principles of characterisation. The scope of the work lies in the fact that its materials can be used in the further development of literary problems on the chosen topic, in reading special courses and special seminars on the history of Ukrainian literature of the twenty-first century, in writing term papers, as well as in optional courses on the history of Ukrainian literature in schools.

Key words: image, characterisation, coherence, modelling, strategy, interpretation, female time-space.

Постановка проблеми. Сучасна українська проза активно звертається до проблематики жіночої ідентичності, внутрішніх трансформацій геро-

їнь та їхньої ролі в соціумі. Роман Є. Кузнецової «Спитайте Мієчку» пропонує авторську модель характеротворення жіночих образів крізь призму

психологізму, сімейних і соціокультурних взаємин. Дослідження художніх стратегій, використаних авторкою для конструювання жіночих персонажів, є актуальним у контексті сучасної гендерної критики та літературознавчих студій. Водночас аналізований роман презентує життя жінки на тлі великого міста. Письменниця розповідає про те, що в сучасному мегаполісі дуже легко загубити себе. Саме тому сестри-героїні, абсолютно різні за темпераментом, способом життя, захопленнями та професією, прагнуть повернутися в місце спокою та сили – будинок бабусі Теодори. Але виявляється, що саме в цей час до сільського шелтера приїздять і колишні чоловіки, і мати дівчат, і кузина з Індії. Тож бажання усамітнення розбивається на друзки об стрімкий вир подій, проблем і розмов.

У статті вперше здійснюється комплексний аналіз жіночих образів роману Є. Кузнецової «Спитайте Місчку» з акцентом на художніх стратегіях авторки. Розвідка ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує методи структурного, нарративного та психоаналітичного аналізу. Новизна полягає у визначенні ключових інтерпретаційних підходів до аналізу жіночої суб'єктивності в сучасній українській прозі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Письменницький доробок Є. Кузнецової ще не ставав об'єктом ґрунтовного наукового дослідження. Лише окремі аспекти її творчості висвітлено в публікаціях О. Беци [1], О. Білоусенко [2], Р. Жаркової [3], О. Лисенко [4], Є. Литвак [5] та ін. З огляду на поліаспектність роману, в якому порушено цілий спектр морально-етичних, психологічних і гендерних проблем, а також відсутність наукових розвідок доробку письменниці, констатуємо актуальність пропонованого дослідження. Вибір теми зумовлено потребою системного висвітлення літературного процесу з позицій принципів моделювання жіночих образів, яким у сучасному літературознавстві виділено значну, але не достатню увагу.

Метою статті є аналіз особливостей моделювання жіночих образів у романі Є. Кузнецової «Спитайте Місчку» через аналіз художніх стратегій та інтерпретаційних підходів конструювання персонажів. Досягнення задекларованої мети передбачає виконання низки завдань: визначити ключові художні стратегії Є. Кузнецової для змалювання жіночих образів; проаналізувати особливості внутрішнього світу героїнь; визначити інтерпретаційні можливості роману крізь призму гендерної критики та нарративного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Літературний твір, як відомо, представляє собою унікальне

багатоаспектне художньо-мистецьке явище, компоненти якого симультанно взаємопов'язані за принципом ієрархії. Художній текст – це поєднання письменницької майстерності, обдарованості й натхнення. Майстерність письменника, на думку Е.Кріса, залежить від багатьох чинників: 1) володіння тим матеріалом, над яким автор працює, «щоб фізичний матеріал перетворити на естетичний медіум, митець мусить ці властивості врахувати й пристосуватися до них» [6, с. 322]; 2) поширення тих художніх жанрів, які використовуються в конкретний період розвитку літератури.

На думку З. Росінської [7], для ефективної комунікації «письменник-реципієнт» варто дотримуватися таких правил:

1. Іntenції – мовного задуму, в основі якого лежить прагматична установка та модальність, присутність автора чітко відчутна. У творчості Є. Кузнецової зміст письменницької свідомості утворює природно-предметний світ, її власні рефлексії та когорта художньо змодельованих жіночих образів.

2. Відповідності, щоб авторська концепція дійсності та реальні факти не суперечили один одному.

3. Когерентності – всі змальовані у творі предмети й символи взаємопов'язані. В інтерв'ю авторка зазначає, що кожен її наступний твір пов'язаний із попереднім і є віддзеркаленням її особистих переживань, спогадів.

Беремося стверджувати, що жіночі образи Є. Кузнецової змодельовані за принципом когерентності. І це не лише тому, що вони рідні або двоюрідні сестри, адже кожна з них представляє власну життєву філософію, по-різному вбачають свою реалізацію (кар'єра, подорожі, кохання, діти).

Сприймаючи художній твір, нерідко складно абстрагуватися від особистості письменника й сконцентруватися першу чергу на самому тексті та емоція від його прочитання. Обравши за мету дослідити когерентність жіночих образів Є. Кузнецової, ми намагалися осмислити психологію її різноманітної творчості, адже вона відома як науковиця, перекладачка, блогерка. Її увага детально зосереджена на відтворенні психіки, душевних пошуках героїнь, їх мінливих настроїв і пошуках себе. Своє творче кредо авторка сформулювала в одному з інтерв'ю: «Я бачу художне в нехудожній буденності».

На думку багатьох критиків, дебютний роман Є. Кузнецової так полюбився українському читачу, бо занурює в художній світ авторки, який до болю знайомий пересічному українцю. Письменниця «легко і світло пише» [4], навіть

надскладні життєві обставини (самотність жінки, розлучення, перспективу виховання дитини без батька) вона подає крізь призму гумору та самоіронії, а в її героїнях читачки впізнають самих себе. До речі, саме гумор дослідники вважають визначальною особливістю її письма. «Читачі люблять Кузнецову за можливість легко доторкнутися до чужого і відчути його своїм, зануритись у знайомий світ. Коли прочитаєте котрусь з її книжок, станете частиною великої сім'ї, де всі усіх розуміють» [4] – резюмує О. Лисенко.

Окремо слід розкрити автобіографізм творів Є. Кузнецової, списування персонажів з реальних людей. Питання використання прототипів до сих пір залишається дискусійним у літературознавстві, адже деякі письменники стверджують, що вони не дають митцю бажаного розмаху. Досліджувана письменниця подібних побоювань не розділяє. Неодноразово у своїх інтерв'ю вона зазначала, що списує риси своїх героїнь із реальних людей, особливо відзначає рідну сестру Марічку, з якою вони дуже близькі.

Ймовірно, що на романі «Спитайте Мієчку» позначився вплив інших авторів. На цьому наголошує не один критик, визнаючи його як цілком жіночий, а тому порівнюючи з проблематикою творів фундаторок «жіночої літератури» Лесі Українки та О. Кобилянської (згадаймо її тезу «Жінка призначена чоловікові, як смерть від Бога»). Є. Литвак у своїх компаративних роздумах іде далі, проводячи аналогії ще з романом – «Маленькі жінки» Луїзи Мей Олкотт. Аргументує свої думки він не лише сюжетною, а й номінативною схожістю: «Марія, Марта, Ліля, Мія (Соломія) (це пані Євгенія); Мармі, Маргарет, Єлізабет, Джо (Джозефіна), Емі (це пані Луїза). Бабусю українських дівчат звати так, як бойфренда Джо – Теодора (добре, що не Лоренс, бо гумору б було значно більше)» [5].

У романі прочитується архетипний світогляд авторки через ознаки жіночої та чоловічої ментальності. Однак фемінізм Є. Кузнецової розглядаємо не як ідейно-філософську систему, переконання в теорії рівності статей, а як здатність стати на захист жіночого ества бодай у літературній площині. Письменниця змалювала жіночу багатоіпостасність, прагнула передати її різною: сильною, вольовою, беззахисною та розгубленою. Особливо акцентує увагу вона саме на жінці з села. Напевно, дається взнаки походження самої Євгенії та її особлива любов до села. Хоча Євгенія народилася на Дніпропетровщині, дитинство її минуло в селі Хомутичці на Вінниччині в родовому будинку. Дідусь мріяв, щоб його онуки жили

саме в цьому будинку, бо обіцяв це своєму батькові. Майбутня письменниця та її сестра Марічка росли трохи дикими, «ніби в мушлі», не слухали популярну тоді російську попсу. Тому коли перейшли до нової школи, почувалися відлюдькуватими. Але це їх загартовувало, такий досвід дитинства, за словами авторки, пішов їй на користь: багато читала та робила перші спроби писати. І хоча свою професійну діяльність вона розпочинала з журналістики, дуже швидко усвідомила, що ненавидить брати інтерв'ю, ніби силує себе. Водночас саме журналістика навчила докопуватися до істини, аналізувати, познайомила з цілою галерею різноманітних типів. Здобувши диплом магістра, вона вступила до аспірантури і продовжила навчання в Іспанії. Але навіть перебуваючи за кордоном, письменниця часто говорить про нерозривний зв'язок із рідною землею.

Є. Кузнецова не лише створює відмежований жіночий часопростір (проведене на бабиному подвір'ї літо), такий собі осередок сестринської близькості, а й вправно (а головне – переконливо!) моделює різнобарвну галерею жіночих образів, у яких «водночас ростуть гарбузи і ростуть діти, ростуть плани і росте самоусвідомлення власної значимості – передусім для себе самих» [3]. Р. Жаркова справедливо зазначає, що письменниці вдалося показати жінку в епіцентрі цього товариства «розчарованих-нерішучих-вагітних-малих-чужих-своїх-капризних-зайнятих-байдужих» [3].

Сюжет розвивається навколо особистого життя Мієчки, Лілічки та Марти. Заплутавшись в любовних перипетіях, вони шукають смисл життя. Однак дівчата хоч і сестри, але абсолютно різні за характером. Ліля та Соломія схожі, їм обом десь за тридцять а от Марті – сорок, вона здається якоюсь черствою, навіть злою (через це сестри любляче називають її козою). Вона на сьомому місяці вагітності, виношує двійко дітей і звикає до думки, що виховувати їх буде самотійно, адже батько близнят залишився в Індії. Різні за темпераментом, сестри приходять на допомогу одна одній, розуміють з півслова: «Лілічка просто кивнула, однією рукою тримаючи кермо замість Мієчки... Вони так робили завжди – коли одна бралася поправляти бретельки, то інша автоматично брала кермо в свої руки» [20, с. 9]. У домі панувало неписане правило поваги до бабці Теодори (таке ім'я обрано не випадково, бо з грецької значить «дарована Богом»): «Усі одна одну так берегли, що тривовжні новини тут приховувались, заплутувались, губились, і ніхто не міг згадати, чи комусь хтось щось казав, чи не казав... Найчастіше зиркали

на бабусю, бо її берегти було найлогічніше» [8, с. 155]. На підсвідомому рівні дівчата розуміли, що це літо-на-паузі може стати останнім для їхньої бабці, тому всотували кожне її слово.

В основі роману «Спитайте Мієчку» лежить доволі поширена, але водночас болюча історія про недолюблених дівчат, мама яких приділяла їм недостатньо уваги: «Вона із самого дитинства старалась якомога більше відокремитись від батьків і того ж самого вимагала від власних дочок. “Подалі на ділі, – казала вона, – ближче в серцях”» [8, с. 78]. У цьому контексті варто окремо зупинитися на відносинах Теодори та її доньки. Тея усвідомлювала, що свого часу не додала уваги доньці, яка виросла скупкою на любов: «Ми з тобою інакші, доцю. Я з тобою не вміла бути так, як з дівчатами. Вибач, що я навчилась бути такою тоді, коли тобі вже було це не треба» [8, с. 82].

Як бачимо, жіночий простір у романі дуже чуттєвий і привабливий, але при цьому справжній, чесний. Є у творі одна сцена, яка може на перший погляд здатися не суттєвою, але вона дозволяє подивитися на Марію дещо по-іншому. Вона, вже зріла, досвідчена жінка, якій далеко за шістьдесят, приїздить до Теї. За вже усталеною звичкою, вона прикидається, що заснула, аби послухати, про що говорять її доньки та бодай так більше дізнатися про їхнє життя. Показово, що сама Теодора до таких маніпуляцій не вдається і навіть не цікавиться життям доньки. Припускаємо, що в цій ситуації спрацьовує правило: чим менше жінки знають одна про одну, чим більше посередників з'являється в процесі комунікації мати-донька, тим міцнішим залишається їхня жіноча спільнота.

Лілічка та Мієчка поглядів дозованої любові не поділяли, але їй вплинути на ситуацію не могли, доводилося лише її приймати. Якщо мати поводи́ла себе холодно, так би мовити, з виховною метою, то батько, здається, зовсім не був спроможний виказувати свої почуття: «Батько досягнув дзену, якого індійські йоги... досягають десятиліттями невтомної практики. Він не переймався ані успіхами, ані поразками» [8, с. 30]. Зустріч з ним проходила дуже формально, навіть елементарних речей він про них не знав: ні скільки онуків він має, ні скільки їм років, ні де працюють його доньки. Дівчат таке ставлення не обурювало і навіть не ображало – вони вже звикли сприймати його як «збайдужіло просвітленого батька» [8, с. 57].

Отже, феномен сестринства, згідно з авторською концепцією, це своєрідна захисна реакція жінок від нерозуміння навколишнього середовища та байдужості найрідніших людей (батька

та матері). Він проявляється на фізичному та духовному рівні, засвідчує взаємопідтримку жінок та усіяко культивується берегинею роду – бабусею Теєю.

Нерідко в спілкуванні жінок відчувається дещо депресивно-самоіронічний настрій. Лілічка – у третьому шлюбі, має двох синів, родина планує переїхати на інший континент, а жінка не впевнена, що теж цього хоче. Мієчка перебуває на роздоріжжі, не знає, кого з чоловіків обрати: спокійного й стабільного, якого насправді не кохає (Данила), чи іншого – ненадійного Устима, який хоч і розбиває її серце, але саме він змушує його шалено битися. Мієчка змушена постійно сумніватися, обираючи між двома чоловіками, фактично – між духовним і матеріалістичним, корисливим і безкорисливим. Лілічка ж приречена періодично вирішувати чийсь проблеми, завдаючи шкоди насамперед собі. Зрештою, вона приймає чуже минуле, що символізує дівчинка Люся. Марта по-своєму розуміє свою приреченість, хоча і не одразу приходить до її усвідомлення. Вона тільки вчиться сприймати світ, який зароджується всередині неї. І від того болить не лише попере́к, руки та ноги, а й душа. Літо, проведене в бабусиному будинку, стає кризовим моментом, коли в пам'яті зринають приємні дитячі спогади та актуалізуються забуті нюхові, зорові і навіть смакові образи (мова про бабусині голубці). Саме точно дібрані художні деталі дозволяють майстерно передати атмосферу внутрішнього драматизму, чуттєво відтворивши психологічний стан героїнь. За допомогою портретів письменниці транслиює емоційно-психічне єство своїх героїв. Напевно, для цього вона оволоділа прийомом контрастного монтажу, що полягає в подієвому чергуванні та швидкоплинності психічних станів героїв. Специфікою портретування Є. Кузнєцової є те, що вона моделює зовнішність динамічно, акцентує увагу то на одній деталі, то на іншій. Зустрічаємо в романі і колористичний портрет з домінуванням певного кольору (чорного та червоного), що символізує відповідні характерологічні особливості.

Окремо звертаємо увагу на мотив перевдягання: спочатку дівчат цікавлять вінтажні бабусині сукенки, згодом вони надягають і власний шкільний одяг. Це не просто бажання згадати молодість і переконатися, що твій розмір до сих пір не змінився, і в потертих джинсах твоя фігура виглядає так само привабливо. Ми розцінюємо подібні перевтілення як намагання жінок побути іншими, бо бути самими собою вони ще вчаться. Водночас саме одяг свідчить про їхній темпе-

рамент. Хочемо навести переконливий приклад того, як вони виглядали у своїх нічних сорочках: «Лілічка – у сорочці з відрізнаними гудзиками, Міечка – з гудзиками і мереживом за коліньми, Марта – червоної шовкової з Victoria's Secret, а бабуся – у небесно-блакитній з маленькою пухнастою овечкою коло серця» [8, с. 37].

Висновки. Інтерпретуючи принципи творення жіночих образів у романі «Спитайте Міечку» Є. Кузнецової в контексті психологічно-філософських досліджень, окреслюємо особливості індивідуального стилю письменниці, ознаками якого є асоціативне моделювання жіночого мікрокосму, психологічна зануреність у співвіднесеність емоційного та раціонального, меланхолійна тональність нарації. Психологізм є важливою специфічною рисою творчої манери письменниці, адже аналіз особливостей моделювання жіночих образів неможливий без виділення ключових засобів і принципів характеротворення. Так чи інакше, але страждають у першу чергу діти. Травма, комплекси, закладені на генетичному рівні, призводять до появи

недовіри між різними поколіннями. Мало хто може зробити правильні висновки й спробувати реабілітуватися вже з наступними поколіннями. Так, в романі «Спитайте Міечку» Є. Кузнецової майстерно змодельовано образ бабусі Теодори, берегині роду, яка свого часу не змогла вибудувати довірливі відносини з донькою, але виправила свій гріх уже з онучками, яким натомість не вистачало ні материнського тепла й ласки, ні батьківської опіки. Між родиною та соціумом завжди існує когерентний зв'язок. Нестабільність у суспільстві провокує неспокій у сім'ї. Так суспільно-політичні виклики є не лише тлом для розвитку подій у романі, а й рушієм розвитку сюжету в аналізованому творі.

Переконані, що попри окреслені проблеми, саме родина є провідним осередком об'єднання суспільства та символізує зв'язок поколінь. Особливо це твердження актуалізувалося зараз, під час повномасштабного вторгнення росії. Не можемо не погодитися з іншою сучасною українською авторкою В. Амеліною: «Коли кінець світу, стає зрозуміло, що справжнє – це все-таки поміж людьми».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беца О. Євгенія Кузнецова про село, їжу та сестринство. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2021/07/31/evheniya-kuznetsova-2/> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Білоусенко О. Село, їжа та сестринство. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/27818/2021-07-21-selo-izha-ta-sestrynstvo/> (дата звернення: 06.12.2024).
3. Жаркова Р. Мистецький Лесбос і коротке літо на острові Міечки у новій книзі Кузнецової. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-59377578?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D> (дата звернення: 30.10.2024).
4. Лисенко О. Чому варто читати новий роман Євгенії Кузнецової. Огляд. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/03/20/253421/> (дата звернення: 20.11.2024).
5. Литвак Є. Дім жіночої сили. Амурні пригоди сестер у романі Євгенії Кузнецової «Спитайте Міечку». URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-59319984> (дата звернення 22.11.2024).
6. Kris E. Psychoanalytic Exploration in Art. New York : Aesthetic Ambiguity, 1995. 510 p.
7. Росінська З. Самототожність реципієнта. Психоаналітичні точки зору. *Література. Теорія. Методологія* / Пер. з польськ. С. Яковенка. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 312–332.
8. Кузнецова Є. Спитайте Міечку : роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 272 с.
9. Тимошук Я. Євгенія Кузнецова: «Українці вміють сміятися з себе з любов'ю та повагою». URL: <https://theukrainians.org/evheniia-kuznietsova/> (дата звернення: 26.11.2024).
10. Улюра Г. Притулок для щасливих жінок: чому треба читати дебютний роман Євгенії Кузнецової. URL: <https://www.village.com.ua/village/knowledge/read/308201-chitati-ulyura> (дата звернення 13.09.2024).